
NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ UŽSIENIEČIŲ SITUACIJOS APŽVALGA IR TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOJE

Reda Čerkauskienė*

**Lietuvos policijos mokyklos Policijos veiklos skyrius
Mokslo g. 2, Mastaičių k., Alšėnų sen., LT-53313, Kauno r. sav.
Telefonas 870060010
El. paštas: reda.cerkauskiene@policija.lt*

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama nelydimų nepilnamečių užsieniečių padėtis Lietuvoje, teisinis reglamentavimas bei praktiniai aspektai taikant nacionalinius teisės aktus, analizuotos iškylančios problemos, nagrinėjama geriausių vaiko interesų taikymo praktikoje problematika, nelydimų nepilnamečių identifikavimo galimybės bei nelydimų nepilnamečių amžiaus nustatymo būdų stoka Lietuvoje, valstybinių įstaigų atsakomybės stoka nelydimam nepilnamečiui užsieniečiui pasišalinus iš įstaigų.

Pagrindinės sąvokos: nelydimas nepilnametis užsienietis, geriausi vaiko interesai, amžiaus nustatymo tyrimas, prieglobstis.

IVADAS

Oficialiai pirmieji nelegalūs migrantai Lietuvoje buvo sulaikyti tik 1992 m. viduryje, kai buvo įkurta Pasienio policijos departamento operatyvinė tarnyba. Iki 1996 m. sulaikytų nelegalių migrantų skaičius padidėjo iki 1,5 tūkstančio. Be abejo, Lietuvai, toks migrantų srautas buvo netikėtas.¹ Pirmieji nelydimų nepilnamečių atvejai Lietuvoje užfiksuoti 1995 metais, kuomet nei teisinės bazės, nei taikomos praktikos, kaip spręsti nelydimų nepilnamečių klausimus, Lietuvoje nebuvo.² Ir tik 2004 metais priimtame įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai buvo išskirti kaip atskira migrantų kategorija. Lietuvos narystė Europos Sąjungoje netrukus sureguliuavo nelydimų nepilnamečių užsieniečių priėmimo, integracijos, išsiuntimo teisinį reglamentavimą, tačiau netruko paaiškėti, kad toks teisinis reglamentavimas turi skirtis iš esmės nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, kurie prieglobsčio nesiprašo, nuo nelydimų nepilnamečių užsieniečių prieglobsčio prašytojų. Nepakankamas teisinis reglamentavimas, skirtingos praktikos taikymas negalėjo užtikrinti tinkamų vaikų interesų. Jau kurį laiką yra aiškiai skiriamos dvi nelydimų nepilnamečių

¹ Ruklos pabėgėlių priėmimo centro duomenys. www.rppc.lt/9934/veikla/veiklos-sritys/atvykstantys-uzsienieciai.html. Prisijungimo laikas: 2016-01-22.

² www.iom.lt/images/publikacijos/failai/1428654025_Kelyje nelydimi nepilnamečiai Lietuvoje santrauka LT.pdf. Prisijungimo laikas: 2016-01-22.

užsieniečių kategorijos: nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai prieglobsčio prašytojai ir nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai, kurie prieglobsčio nesiprašo. Tačiau tik 2014 m. balandžio 23 d. įsakymu Nr. A1-229/ 1V-289/ V-491 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro buvo patvirtintas tvarkos aprašas „Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų bei paslaugų jiems teikimo tvarkos aprašas“ (toliau – Tvarkos aprašas). Prieglobsčio procedūrų tvarka reglamentuota gana nuosekliai (taip pat ir nelydimų nepilnamečių), nelydimų nepilnamečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, Tvarkos aprašas yra gana naujas ir geroji praktika dar tik formuojama, tikslinga aptarti išskylančias problemas ir paieškoti galimų sprendimo būdų.

Straipsnio **tikslas** – atskleisti esmines nelydimų nepilnamečių užsieniečių teisinio reglamentavimo ir esančios praktikos nesuderinamumus.

Tyrimo **objektu** pasirinktas nelydimų nepilnamečių užsieniečių teisinis reglamentavimas.

Siekiant atskleisti temą buvo taikyti keli **metodai**: nagrinėjant teisės aktus – analizės metodas, nagrinėjant teisės aktų įgyvendinimo problemas, užtikrinant geriausius nelydimo nepilnamečio užsieniečio, interesus – analitinis-kritinis metodas, pateikiant straipsnio išvadas taikytas apibendrinimo metodas.

NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ UŽSIENIEČIŲ KATEGORIJOS

Nelydimas nepilnametis užsienietis – nepilnametis užsienietis, kuris atvyko į Lietuvos Respubliką be tėvų ar kitų teisėtų atstovų, arba kuris, atvykęs į Lietuvos Respubliką, liko be jų tol, kol tie asmenys pradeda juo veiksmingai rūpintis.³ Nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai gali būti skiriami į dvi kategorijas, t. y. nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai prieglobsčio prašytojai ir nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai, kurie prieglobsčio nesiprašo. Būtent čia ir atsiranda esminis skirtumas, kadangi tiek teisinis reglamentavimas, tiek praktika skiriasi iš esmės. Literatūroje taip pat galima aptikti sąvokų „nelydimi vaikai“ arba „atskirti vaikai“. Nepaisant to, kaip jie bus pavadinti ir į kokias kategorijas suskirstyti, visi vaikai,

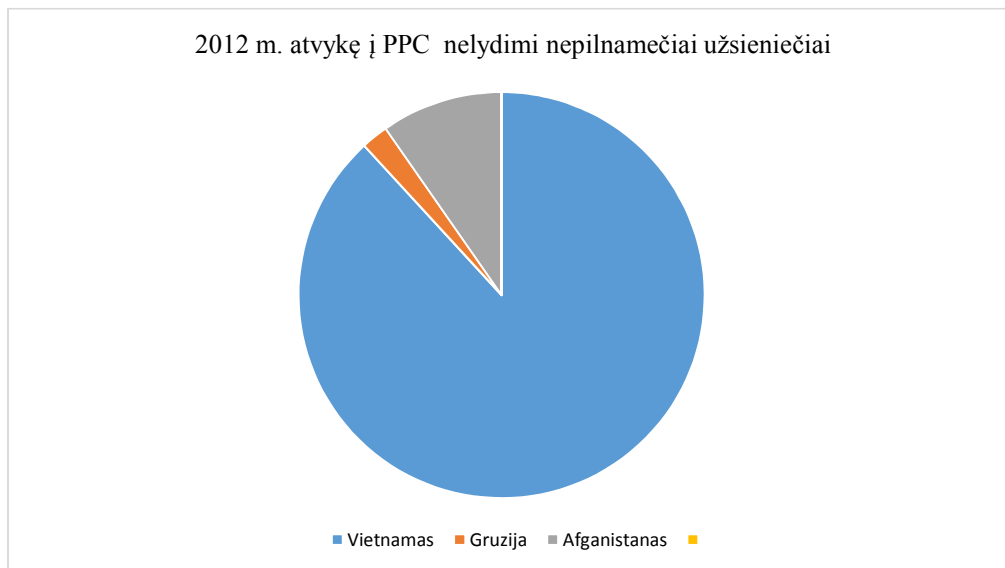
³ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, 2 str. 16 p. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=486481. Prisijungimo laikas: 2016-03-07.

esantys svetimose šalyje be tėvų, globėjų, rūpintojų, vis tiek priklausys pažeidžiamų asmenų grupei.

2014 m. balandžio 23 d. pasirašytas Tvarkos aprašas, įnešė daugiau aiškumo ir nustatė tam tikrą tvarką, kuri anksčiau, deja, reglamentuota nebuvo.

Kalbant apie nelydimus nepilnamečius užsieniečius Lietuvoje verta pastudijuoti statistiką. 2000–2008 m. dauguma nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų atvykdavo iš Rusijos Federacijos (Čėčėnijos), Afganistano Islamo Respublikos. Kaip pagrindinė atvykimo priežastis nurodyta nesaugi padėtis kilmės valstybėje. 2009–2013 m. dauguma prieglobsčio prašytojų buvo atvykę taip pat iš Afganistano Islamo Respublikos (56 proc.), pavieniai atvejai – iš Gruzijos, Gvinėjos, Indijos Respublikos. Daugiausia prieglobsčio prašytojų užregistruota 2011 metais – 10 prieglobsčio prašytojų, mažiausiai – 2013 metais, kai buvo užregistruoti tik du atvejai⁴

Lyginant nelydimus nepilnamečius užsieniečius prieglobsčio prašytojus su nelydimais nepilnamečiais užsieniečiais, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, 2009–2013 m. tokių į Lietuvą atvyko 122.

1 pav. Nelydimų nepilnamečių užsieniečių, pristatytų į Ruklos pabėgėlių priėmimo centrą 2012 m., duomenys.⁵

⁴ EMN tikslinė studija 2014: Nelydimi nepilnamečiai Lietuvoje: politika ir praktika 2014 m.

⁵ Ruklos pabėgėlių priėmimo centro duomenys. www.rppc.lt/3682/faktai-ir-skaiciai/statistika.html. Prisijungimo laikas: 2016-01-22.

Didžiausias skaičius nelydimų nepilnamečių Lietuvoje užfiksuotas 2012 metais – net 90 atvejų, iš kurių 82 yra vietnamiečiai. Pagal Ruklos Pabėgėlių priėmimo centro (toliau – Pabėgėlių priėmimo centras) pateiktus duomenis matyti, kad iš viso 2012 metais į Pabėgėlių priėmimo centrą buvo pristatyti 93 nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai. Lyginant Pabėgėlių priėmimo centro ir Europos migracijos tinklo duomenis, galima daryti prielaidą, kad trys nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai buvo prieglobsčio prašytojai, o 90 nelydimų nepilnamečių užsieniečių prieglobsčio nesiprašė. Įdomu tai, kad iš visų 2012 metais pristatytų į Pabėgėlių priėmimo centrą 135 užsieniečių, net 93 iš jų buvo nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai. Iš 93 atvejų, net 82 buvo pristatyti vietnamiečiai (1 pav.). Vietnamo Socialistinės Respublikos piliečiai dažniausiai neturi asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų, prisistato esantys nepilnamečiai ir yra apgyvendinami Pabėgėlių priėmimo centre. Lietuva tokiems asmenims – tranzito šalis. Vedlių pagalba kirtę sieną, tokie asmenys pasišalina iš Pabėgėlių priėmimo centro ir tęsia savo kelionę į pasirinktą šalį. Neretai tos pasirinktos šalys yra Lenkija⁶, Vokietija.

Nors Lietuvoje nelydimų nepilnamečių nepatitaiko itin daug, iš pateiktos informacijos matoma, kad vis dėlto daugiausia nelydimais nepilnamečiais save pristatantys užsieniečiai esti iš nesaugių kilmės šalių.

NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ UŽSIENIEČIŲ IDENTIFIKAVIMO PROBLEMATIKA

Visais atvejais tiek Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnams prie valstybės sienos ar pasienio kontrolės punkte, tiek šalies viduje policijos pareigūnams reikia ne tik nustatyti, ar užsienietis teisėtai nori patekti ar jau yra patekęs į šalį, bet ir identifikuoti asmenį. Tai reiškia, kad būtina nustatyti jo tapatybę, amžių, pilietybę (tautybę). Asmenys, neteisėtai atvykę į Lietuvos Respublikos teritoriją, neretai neturi dokumentų, kurių informacija galima būtų remtis, todėl kyla problema nustatyti ne tik užsieniečio asmenį (asmenybę), bet ir jo amžių. Užsieniečio amžiaus nustatymo problema esti opi. Neteisėtai valstybės sieną kirtę asmenys dažniausiai yra iš Vietnamo Socialistinės Respublikos bei Afganistano Islamo Respublikos ir prisistato esantys nepilnamečiai. Jų kūno konstitucija yra palanki prisistatyti nepilnamečiais užsieniečiais, kadangi jie yra žemo ūgio, todėl pareigūnui sunku vizualiai įvertinti asmens amžių. Amžiaus nustatymo metodas jau yra įtvirtintas Tvarkos apraše.

⁶ EMN tikslinė studija 2014: Nelydimi nepilnamečiai Lietuvoje: politika ir praktika 2014 m.

„Amžiaus nustatymo tyrimas atliekamas nelydimo nepilnamečio užsieniečio, kurio amžius nustatomas, sutikimu“.⁷ Be abejo, prieš tai nelydimam nepilnamečiui suprantama jam kalba turi būti išaiškintas amžiaus nustatymo tikslas, galimos teisinės, sveikatos pasekmės, tyrimo metodika. Ar būtent šis amžiaus nustatymo metodas yra pati tinkamiausia ir patikimiausia priemonė, ir ar yra alternatyvų aiškinantis užsieniečio amžių?

Kodėl amžiaus nustatymas svarbus? Visų pirma, nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai priklauso pažeidžiamų asmenų grupei, dėl to tokiems asmenims taikomos specialios garantijos bei pagalba grąžinimo procedūros metu, t. y. nelydimų nepilnamečių užsieniečių išsiuntimas nėra galimas, o grąžinimas įmanomas tik tuo atveju, jeigu juo užsienio valstybėje, į kurią jis grąžinamas, bus tinkamai prižiūrimas atsižvelgiant į jo poreikius, amžių, socialinę brandą. Sprendimas dėl nelydimo nepilnamečio gali būti priimamas, jeigu nelydimas nepilnametis užsienietis turi galiojantį kelionės dokumentą, yra surasti jo tėvai ar kiti teisėti atstovai⁸, o jų neradus – užsienio valstybės, atsakingos už vaikų globą ar apsaugą, sutinka priimti nelydimą nepilnamečių užsienietį⁹. Jei nelydimo nepilnamečio užsieniečio nėra galimybės grąžinti į kilmės ar kitą valstybę, jam turi būti suteikta teisė gyventi Lietuvos Respublikoje¹⁰ (Užsieniečių teisinės padėties įstatymo 129 str. 2 d., 40 str. 1 d. 8 p.).

Iki pat sprendimo priėmimo pažeidžiamų asmenų grupe yra rūpinamasi: parūpinama institucinė globa, apgyvendinimas Pabėgėlių priėmimo centre, sveikatos priežiūra, socialinės paslaugos, galimybė mokytis bendrojo lavinimo bei profesinėse mokyklose. Dėl šių privilegijų bei globos užsieniečiai, neteisėtai esantys Lietuvos Respublikos teritorijoje piktnaudžiauja įvardydami savo amžių. Be to, visose Europos Sąjungos šalyse vienas svarbiausių dalykų yra vaiko geriausių interesų paisymas, dėl to pažeidžiami asmenys

⁷ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2014 m. balandžio 23 d. įsakymu Nr. A1-229/ 1V-289/ V-491 „Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų bei paslaugų jiems teikimo tvarkos aprašas“, III skyrius, 13 p. TAR, 2014-04-24, Nr. 4711. <https://www.etar.lt/portal/legalAct.html?documentId=1df77b90cb7411e-387b1ebf12-f4d03ee>. Prisijungimo laikas: 2016-03-25.

⁸ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2004 m. gruodžio 24 d. įsakymu Nr. 1V-429 (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2012 m. gegužės 15 d. įsakymo Nr. 1V-382 redakcija) patvirtintas Sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo Tvarkos aprašas, 22 p. Valstybės žinios, 2012-05-19, Nr. 57-2869. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D9441C1E2CB0>. Prisijungimo laikas: 2016-03-25.

⁹ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, 129 str. 1 d. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=486481. Prisijungimo laikas: 2016-03-07.

¹⁰ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, 40 str. 1 d. 8 p., 129 str. 2 d. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=486481. Prisijungimo laikas: 2016-03-07.

sulaikomi gali būti tik ypatingu atveju. Be to, užsieniečiams, neteisėtai esantiems Lietuvos Respublikos teritorijoje ir save įvardijantiems nepilnamečiais, nėra apribojama judėjimo galimybė, jie nėra sulaikomi. Nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai apgyvendinami socialinėje įstaigoje – Pabėgėlių priėmimo centre, neapribojant jų judėjimo galimybes, o ne Užsieniečių registracijos centre, kur judėjimo laisvė ribojama. Lietuva tokiems asmenims yra tik tarpinė stotelė – tranzito šalis, kurioje keliaujantieji gauna maisto, drabužių, švorią patalynę, poilsį, o po poros dienų jau išėję iš įstaigos tęsia kelionę į savo pasirinktą šalį, savo ruožtu, tie, kurie lieka, dažnai paaiškėja esantys pilnamečiai, ir kad tikrasis jų amžius, net ir pritaikius Tvarkos apraše numatytą dviejų metų paklaidą, yra 30–35 metai.

Tvarkos aprašo III skyriaus 14 punkte nurodoma, kad institucija, nustačiusi nelydimą nepilnametį užsienietį, dėl kurio amžiaus kilo įtarimas, per 48 valandas turi kreiptis į artimiausią sveikatos priežiūros įstaigą, turinčią įrangą, skirtą rentgenologiniams tyrimams atlikti. Pagal šiuo metu galiojančius teisės aktus, Lietuvoje yra numatytas tik vienas metodas amžiui nustatyti – priekinės plaštakų ir riešų, peties srities ir raktikaulinio krūtinkaulio galo rentgenogramos. Deja, nors Tvarkos aprašo III skyriaus 14 punkte teigiama, kad pareigūnui, kuriam kilo įtarimas galima kreiptis „... į artimiausią asmens sveikatos priežiūros įstaigą...“, praktiškai ši norma ne itin veikia. Nedidelių miestų ar rajonų gydymo įstaigų gydytojai (kadangi amžiaus nustatymo tyrimas nėra jau tokia dažna procedūra, o ir praktikos šioje srityje medikai turi nedaug arba visai neturi) neretai bijodami susigadinti savo reputaciją ar teisinių pasekmių, atsisako daryti rentgenogramas, nepaisant to, kad įstaigoje visą reikalingą įrangą turi, o ir patį amžiaus vertinimą, remdamiesi rentgenogramomis, atlieka Valstybinės teismo medicinos tarnybos prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Medicinos kriminalistikos laboratorijos darbuotojai.

Kalbant apie Lenkijos praktiką dėl užsieniečio amžiaus nustatymo, taikomi šie metodai: bedras vertinimas, radiologinis kairiojo riešo kaulo vertinimas, dantų vertinimas. Užsienietis, kuris deklaruoja, kad yra jaunesnis nei 18 metų, laikomas nepilnamečiu, kol nustatomas jo amžius, tačiau, jei asmuo atsisako darytis amžiaus nustatymo testą, jis yra laikomas pilnamečiu.¹¹ Galutinį sprendimą dėl amžiaus vertinimo rekomenduojama priimti Vroclavo medicinos universiteto Teismo medicinos padalinyje, tačiau tai užtrunka ganėtinai ilgai, taigi šiuo metu tokį vertinimą gali padaryti ir vietinė specializuota ligoninė, kur amžiaus

¹¹ Krzysztof Floreczak, Lenkijos sienos apsaugos tarnyba. Seminaro „Kaip identifikuoti ir apsaugoti vaikus migracijos procese“ medžiaga, 2014 m. gruodžio 4 d.

nustatymas užtrunka keletą dienų ar savaitę. Žvelgiant į Lenkijos praktiką, amžiaus vertinimas gali susidėti iš kelių elementų, taip sudarant galimybes kuo tiksliau ir išsamiau išsiaiškinti tikrąjį užsieniečio amžių.

Dar vienas pavyzdinių amžiaus nustatymo būdų naudojamas Norvegijos karalystėje – pagreitinata amžiaus nustatymo procedūra „Fast-track“ (liet. – „Greitas kelias“¹²). Ši procedūra taikoma kilus nelydimo nepilnamečio dingimo grėsmei, tada, kai jų tikslas yra ne prieglobstis, o nusikalstama veika, taip pat esant kitų poreikių, susijusių su jų saugumu ir pažeidžiamumu. Procedūros metu daromas trumpas interviu, rentgenologinis tyrimas, kurio rezultatai gaunami per dvi dienas, bei dantų tyrimas. Visas tyrimas užtrunka iki 2 savaičių (užsakius tyrimą iš anksto – 5 dienas), kai įprasto proceso tvarka visas tyrimas užtrunka iki 100 dienų. Reikėtų pabrėžti tai, kad Norvegijos karalystėje bet kuris paauglys užsienietis laikomas prieglobsčio prašytoju.¹³

Lyginant kaimynines šalis – Lenkiją bei Latviją – tiek amžiaus nustatymo, tiek apgyvendinimo, sulaikymo srityse taip pat matomi skirtumai bei amžiaus nustatymo alternatyvos.¹⁴

1 lentelė. Baltijos šalių nelydimiems nepilnamečiams taikomos praktikos palyginimas

	Lietuva	Latvija	Estija
Apgyvendinimas	PPC	Užsieniečių sulaikymo centre	Pabėgėlių priėmimo centre
Judėjimo laisvė	neribojama	ribojama	neribojama
Atsisakius daryti amžiaus vertinimą	Sprendžia teismas	Sulaikymo periodas gali būti prailgintas	Užsienietis laikomas pilnamečiu
Problemos mastas	163 nuo 2010 m.	1 atvejis 2014 m.	Labai nedaug atvejų

Iš pateiktos lentelės (1 lentelė) matyti, kad Lietuva asmenims, pristatantiems save nelydimais nepilnamečiais, yra patraukliausia iš visų Baltijos šalių. Visų pirma, tokiems asmenims Lietuvoje nėra judėjimo laisvės apribojimo, o atsisakius daryti amžiaus nustatymo tyrimą kaimyninėse šalyse taikoma itin griežta pozicija (lyginant su Lietuva) – arba užsienietis laikomas pilnamečiu (Estija), arba prailginamas sulaikymo laikas (Latvija). Dėl to galima įžvelgti, kad Lietuva yra itin patraukli šalis piktnaudžiaujantiems užsieniečiams,

¹² Autoriaus pastaba.

¹³ Bente Aavik Skarprud, Norvegijos imigracijos direktorato atstovė. Seminaro „Kaip identifikuoti ir apsaugoti vaikus migracijos procese“ medžiaga, 2014 m. gruodžio 4 d.

¹⁴ Mantas Jeršovas, Tarptautinė migracijos organizacija. Seminaro „Kaip identifikuoti ir apsaugoti vaikus migracijos procese“ medžiaga, 2014 m. gruodžio 4 d.

kadangi, kol nebus įrodyta, kad užsienietis nepilnametis, tol su juo bus elgiamasi kaip su nepilnamečiu, kartu su visomis lengvatomis bei privilegijomis.

VAIKO TEISĖ Į ATVAIZDĄ

Dar vienas probleminis aspektas kyla taikant minėtą Tvarkos aprašą žvelgiant per žmogaus teisių prizmę. Tvarkos aprašo II skyriuje, kuriame įtvirtinti institucijų veiksmai nustačius nelydimą nepilnametį užsienietį 5 str. 5.5 p. vienas iš veiksmų yra nufotografuoti nelydimą nepilnametį užsienietį.

Teisiniai pagrindai, ginantys vaiko teisę į atvaizdą, esti tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintas žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumas. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, kurią Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo dar 1995 m., 16 straipsnyje taip pat nurodyta, kad nė vienas vaikas neturi patirti savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį <...> gyvenimą, <...> arba neteisėto kėsینimosi į jo garbę ir reputaciją. Be to, minėtos Konvencijos 16 straipsnio 2 dalis skelbia, kad vaikas turi teisę nuo tokio kišimosi ar kėsینimosi būti ginamas įstatymo. Tokią normą suponuoja ir nacionaliniai teisės aktai, kaip antai Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 str. įtvirtinta imperatyvi norma „Žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas“. Reikia paminėti, kad Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme taip pat numatyta, kad vaikas turi teisę į asmeninį gyvenimą (10 straipsnis). Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnio 1 dalis numato, kad „siekiant nepažeisti asmens teisių, apsaugoti jo garbę ir orumą, renkant ir viešai skelbiant informaciją draudžiama: filmuoti, fotografuoti vaiką ar daryti jo garso ir vaizdo įrašus be nors vieno iš tėvų, globėjų ar rūpintojų ir paties vaiko sutikimo“.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Antroje knygoje „Asmenys“ 2.22 str. „Teisė į atvaizdą“, 1 d. įtvirtinta nuostata, fizinio asmens nuotrauka, portretas ar kitoks atvaizdas gali būti atgaminami, parduodami, demonstruojami, spausdinami, taip pat pats asmuo gali būti fotografuojamas tik jo sutikimu. Vadinasi, nelydimas nepilnametis turi teisę nesutikti būti fotografuojamas. Tačiau to paties straipsnio 2 d. yra išimtis: „Asmens sutikimo nereikia, jeigu šie veiksmai yra susiję su visuomenine asmens veikla, jo tarnybine padėtimi, teisėsaugos institucijų reikalavimu.“ Reiktų atkreipti dėmesį, kad nuostata „teisėsaugos institucijų reikalavimu“ turi būti pagrįsta ir proporcinga siekiamam tikslui, kadangi teisė į atvaizdą yra sudedamoji privataus gyvenimo neliečiamybės dalis. Šiuo atveju, vaikas gali būti nepadaręs

jokio teisės pažeidimo (pavyzdžiui, atvyko į šalį teisėtai ir buvo paliktas tėvų, globėjų ir tik šalies viduje tapo nelydimu nepilnamečiu užsieniečiu), o apskritai, tai yra pažeidžiamas asmuo. Kyla klausimas: ar vaikas gali išreikšti savo valią nesifotografuoti? O jei jo valia pažeista, ar gali kreiptis dėl savo teisės pažeidimo? Galbūt atsisakymą fotografuotis gali lemti kitos priežastys – tikėjimas, religija, įsitikinimai, mentalitetas, patirti išgyvenimai, baimės.

VALSTYBINIŲ INSTITUCIJŲ ATSAKOMYBĖS NEBUVIMAS DĖL PASIŠALINUSIŲ VAIKŲ – OPI PROBLEMA

Pabėgėlių priėmimo centras yra socialinė įstaiga, vienintelė Lietuvoje suteikianti apgyvendinimą nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, kurie apgyvendinami teismo sprendimu, Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba) sprendimu, jei jis yra nelydimas nepilnametis užsienietis iki 14 metų ar nelydimas nepilnametis, turintis savo asmens tapatybę patvirtinančius dokumentus, arba teritorinės policijos įstaigos rašytiniu prašymu. Pabėgėlių priėmimo centras taip pat yra ir nelydimo nepilnamečio užsieniečio globėjas, kuris, kilus abejonėi, gali kreiptis į atitinkamas institucijas dėl amžiaus nustatymo. Pabėgėlių priėmimo centras apie apgyvendintą nelydimą nepilnametį užsienietį informuoja Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą, savivaldybės, kurios teritorijoje yra Pabėgėlių priėmimo centras, vaiko teisių apsaugos teritorinį skyrių (toliau – Teritorinis skyrius), kuris organizuoja laikinosios globos (rūpybos) nustatymo procedūras, ir teritorinę policijos įstaigą, kurios aptarnaujamoje teritorijoje Pabėgėlių priėmimo centras yra.

Kiekvienam nelydimam nepilnamečiui užsieniečiui Pabėgėlių priėmimo centras sudaro visas sąlygas naudotis teikiamomis paslaugomis, nurodytomis Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. spalio 21 d. įsakymu Nr. A1-238 „Dėl Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašo patvirtinimo“, 4 punkte. Tai reiškia, kad nelydimas nepilnametis užsienietis yra aprūpinamas drabužiais, batais, patalyne, visomis higienos priemonėmis, turi galimybę lankyti bendrojo ir profesinio lavinimo mokyklą, gauna išmokas maistui ir kitoms būtiniausioms reikmėms. Pinigus nelydimas nepilnametis gauna grynaisiais, du kartus per mėnesį, jam yra paskirtas globėjas – socialinis darbuotojas, kuris jį lydi į parduotuvę, mokyklą, į gydymo įstaigas, be to, vaikai čia maistą

turi gamintis patys, ir tik socialinio darbuotojo pagalba vaikas gali pasikliauti. Nors Pabėgėlių priėmimo centre jauniausias atvykęs nelydimas nepilnametis buvo 14 metų, visgi tokio amžiaus vaikas dar negali sugebėti pasirūpinti savimi, paskirstyti gautų pinigų, pats pasigaminti valgyti. Nepaisant to, kad tokiam vaikui yra skiriamas socialinis darbuotojas, problema iškyla tada, kai Pabėgėlių priėmimo centre apsisloja ir keliolika nelydimų nepilnamečių užsieniečių. Tada iškyla paprasčiausia problema su globėjais – esančių darbuotojų nepakanka nuolatinei palydai bei priežiūrai tokiam kiekiui nelydimų nepilnamečių užsieniečių. Be to, socialinių darbuotojų darbo laikas yra nuo 8 valandos iki 17 valandos. Po darbo valandų, globėjai grįžta į savo namus, o Pabėgėlių priėmimo centre lieka tik budintys darbuotojai. Kyla klausimas, ar atsižvelgiant į esamą situaciją, yra užtikrinami geriausi vaiko interesai? Dažniausia nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai čia būna tik apie 1–2 savaites, neretai Pabėgėlių priėmimo centre būna ir tik vienos ar dviejų naktų poilsinė stotelė su maistu bei švaria šilta patalyne.

Tvarkos aprašo IV skyriaus 29 punkte pažymima, kad „Apie dingusį iš Centro nelydimą nepilnametį užsienietį Centras nedelsdamas privalo informuoti (raštu ar elektroninio ryšio priemonėmis) teritorinę policijos įstaigą, kurios aptarnaujamoje teritorijoje jis yra, Migracijos departamentą, Valstybės sienos apsaugos tarnybą, Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą, Teritorinį skyrių ir Valstybinę ligonių kasą.“ Čia iškyla dar viena problema – kas yra atsakingas už dingusį vaiką, kas prisiima už jį atsakomybę. Pabėgėlių priėmimo centras yra atsakingas ir privalo tik informuoti aukščiau išvardintas tarnybas. Deja, nei Pabėgėlių priėmimo centras, nei bet kuri kita minėta tarnyba, kuri yra informuojama apie pasišalinusį nelydimą nepilnametį užsienietį, atsakomybės „neneša“. Pasišalinimo iš įstaigos problema bei atsakomybės nebuvimas lemia sąlyginę poziciją „Nėra vaiko – nėra problemos.“

IŠVADOS

Prieita prie išvados, kad nelydimų nepilnamečių užsieniečių identifikavimo problema yra gana didelė, kadangi dažnai pareigūnui nėra įmanoma įvertinti asmens amžiaus vizualiai, be to, kadangi dirbama yra su užsieniečiais, tai kliūtis yra ir kalbos barjeras. Taip pat pareigūnas, įvykio vietoje priėmęs sprendimą, kad užsienietis yra vizualiai pilnametis, ir pritaikęs sulaikymą prisiima sau didžiulę atsakomybę dėl tolesnių prieš užsienietį atliekamų procesinių veiksmų, vėliau paaiškėjus, kad užsienietis yra nepilnametis, gali tekti prisiimti atsakomybę už nepilnamečio laisvės apribojimą ir geriausių vaiko interesų nepaisymą.

Taip pat nagrinėtoji problema dėl vaiko teisės į atvaizdą perša išvadą, kad atsižvelgiant į nelydimo nepilnamečio užsieniečio religinius, kultūrinius ir kitus įsitikinimus bei tarptautinių dokumentų nuostatas, reikėtų aiškiau ir išsamiau teisės aktuose numatyti galimybę, atsisakyti fotografuoti nelydimam nepilnamečiui užsieniečiui, kuris nėra padaręs jokie teisės pažeidimo. Išanalizavus teisės aktus galima daryti išvadą, kad nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams nėra visiškai užtikrinama apsauga ir geriausi vaiko interesai, kadangi iš PPC vaikai itin dažnai pasišalina ir tolesnis jų likimas nėra žinomas, o Pabėgėlių priėmimo centras yra socialinė įstaiga, kuri negali vykdyti paieškos, o teisinis reglamentavimas numato tik informavimo atitinkamų tarnybų pareigą. Tokia situacija yra neveiksminga, kadangi Lietuvos Respublikos teritorijoje po tokio pasišalinimo iš Pabėgėlių priėmimo centro nėra duomenų apie sulaikytus nelydimus nepilnamečius užsieniečius. Daroma išvada, kad esama praktika neveikia, o atsakingų asmenų nėra.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume). Valstybės žinios, Nr. 33-1014. Įsigaliojo 1992-11-02.
2. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (1984). Vyriausybės žinios, Nr.1-1, 1985-01-01. Aktuali redakcija 2016-01-01.
3. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (2000). Valstybės žinios, Nr. 74-2262. Aktuali redakcija 2016-01-01., http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=494152
4. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, Valstybės žinios, 2004-04-30, Nr. 73-2539. Aktuali redakcija nuo 2014-10-18. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=486481
5. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). Valstybės žinios, Nr.33-807. Aktuali redakcija nuo 2006-06-08. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279424
6. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950 m. Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987. Aktuali redakcija 2013-06-24. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=19841&Condition2=>
7. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1989 m. Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501. Aktuali redakcija 2002-11-18. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=
8. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948 m. Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497. Įsigaliojo 1948-12-10. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2=
9. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2014 m. balandžio 23 d. įsakymu Nr. A1-229/ 1V-289/ V-491 „Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų bei paslaugų jiems teikimo tvarkos aprašas“. TAR, 2014-04-24, Nr. 4711. Aktuali redakcija nuo 2014-04-23. <https://www.etar.lt/portal/legalAct.html?documentId=1->

[df77b90cb7411e387b1ebf12f4d03ee](https://doi.org/10.15388/12151)

10. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2004 m. gruodžio 24 d. įsakymu Nr. 1V-429 (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2012 m. gegužės 15 d. įsakymo Nr. 1V-382 redakcija) patvirtintas Sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, gražinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo Tvarkos aprašas. Valstybės žinios, 2012-05-19, Nr. 57-2869. Aktuali redakcija 2012-05-15. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D9441C1E2CB0>
11. Pranešimas apie gerąją patirtį, 4-asis pataisytas leidimas, Christoph Braunschweig, Lise Bruun, Martine Goeman, Maria Antonia di Maio ir Gabriela Roszkowska, Briuselis, 2009 m. atskirtų vaikų Europoje programa, www.separated-children-europe-programme.org.
12. Lyra Jakulevičienė, Vladimiras Siniovas. Pažeidžiamų prieglobsčio prašytojų nustatymo ir darbo su jais metodika. Vilnius: Migracijos departamentas, 2014.
13. Seminaro „Kaip identifikuoti ir apsaugoti vaikus migracijos procese“ medžiaga, 2014 m. gruodžio 4 d.

VEREVIEW OF THE SITUATION CONCERNING UNACCOMPANIED MINOR ALIENS AND LEGAL REGULATION IN LITHUANIA

Reda Čerkauskienė*
Lithuanian police school

Summary

Unaccompanied minors were identified as a separate category of migrants in the law on The Legal Status of Aliens passed in 2004. The Lithuanian membership in the European Union has regulated the reception, integration and legal regulation of expulsion concerning unaccompanied minors. However, it soon became evident that such legal regulation has to be essentially different for non-asylum seeking unaccompanied minors from asylum seeking unaccompanied minors. Insufficient legal regulation as well as the application of different practice could not ensure proper interests of children. Today there is a clear distinction between the two categories of unaccompanied minors. These are asylum seeking and non-asylum seeking unaccompanied minors. As a result of this, the Procedure for Assessment of the Age of Non-asylum Seeking Unaccompanied Minor Aliens Identified in the Republic of Lithuania, Accommodation and Taking Other Procedural Action in Respect Thereof and Provision of Services (hereinafter: the ‘Procedure’) approved by Lithuanian Minister of Social Security and Labour, Lithuanian Minister of the Interior and Lithuanian Minister of Health Order No A1-229/ 1V-289/ V-491 of 23 April, 2014 was passed in 2014. Since the asylum procedures are regulated relatively consistently (including unaccompanied minors), the Procedure for non-asylum seeking unaccompanied minor aliens is relatively new and good practice is under formation. The article analyzes the situation of unaccompanied minor aliens in Lithuania, legal regulation and practical aspects of the application of national legislation. The arising problems are analyzed and the issues related to the application of the best interests of the child into practice are examined. The article also examines the possibilities for the identification of unaccompanied minors and the lack of methods for the assessment of age of unaccompanied minors in Lithuania as well as the lack of responsibility of government agencies in cases of unaccompanied minor aliens absconding from care institutions.

Keywords: unaccompanied minor alien, the best interests of the child, age assessment test, asylum.

Reda Čerkauskienė*, Lietuvos policijos mokyklos Policijos veiklos skyriaus specialistė. Mokslinių tyrimų kryptys: viešoji teisė, visuomenės saugumas.

Reda Čerkauskienė*, Lithuanian police school. Chief of Police Activity Division. Research interests: Public Law, Public Safety.